

Ett tidigt försök att etablera en svensk juridisk vokabulär? Lexikaliska och fackspråkliga perspektiv på en juridisk handbok från 1674

Lena Rogström & Hans Landqvist
Institutionen för svenska språket
Göteborgs universitet

*In this paper we investigate if growth and consolidation of legal vocabulary can be discerned in a Swedish legal handbook from 1674. The survey focuses on 55 lexical units in Latin and Swedish from four central semantic areas of the legal process: the ACTIONS, the ACTORS, the ARENAS and the TOOLS. The investigation is carried out with material from the first legal handbook in Swedish: *Observationes [...]* (1674), by Clas Rålamb together with four Swedish dictionaries published between 1773 and 2009. We analyse to what extent the lexical units were lexicalized at that time and if they perhaps could be considered to be juridical terms of Swedish (Germanic) or Latin origin. The results show that Swedish and Latin lexical units co-vary with the different semantic areas. The area of TOOLS has the closest connection to Latin, whereas the other semantic areas to a higher extent are related to Swedish. There is also reason to believe that Swedish legal terminology started to gain structure long before the printing of the first legal handbook in Swedish.*

Nyckelord: Clas Rålamb, etablering, fackspråklighet, juridiska handböcker, lexikalisering

1 Inledning

Under andra halvan av 1600-talet utgavs de två första juridiska handböckerna på svenska: Clas Rålamb's *OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ, Thet är Åthskillige påminnelser vthi rättegångs saker [...]* (första uppl. 1674), här kallad *Observationes*, och Claudius Kloots *Then Swenska Lagfarenheetz Spegel [...]* (1676) (Björne 1995: 35–38, 401 resp. 32–35, 376–377, 394). Här ägnar vi oss åt *Observationes*, som anses ha bidragit till att höja ”den juridiska allmänbildningen” i det svenska riket (Westerberg 2012: 45). Även ur ett språkligt perspektiv är *Observationes* ett viktigt arbete. Huvudtiteln är på latin och boken innehåller många latinska inslag, rättsvetenskapens traditionella språk (jfr Mattila 2000), men boken är ”den första systematiska framställningen av Sveriges civilrätt på svenska” (Björne 1995: 35, vår kursiv). Både Björne (1995: 35–38, 376–377, 401) och Westerberg (2012: 42–45, 309) kommenterar Rålamb's språkval, men vi har inte funnit några språkvetenskapliga studier av handboken.

Den övergripande frågan för vår undersökning är därför hur en fackspråklig vokabulär inom juridikens område etableras och utvecklas i svenskan ur såväl ett allmänlexikaliskt som ett fackspråkligt perspektiv (jfr Rogström 2010). Undersökningen är knuten till projektet *Lexisering bakom kulisserna. En undersökning av lagkommissionens språkliga arbete inför 1734 års lag*, vilket stöds av Riksbankens jubileumsfond (Rogström 2014).

2 Syfte, frågor och begreppsdefinitioner

Syftet med undersökningen är att klarlägga hur juridiska facktermer och andra inslag på latin används i relation till ”svenska” (eller snarare germanska) termer och andra inslag på svenska i Rålamb (1674). För att uppnå det angivna syftet studerar vi materialet utifrån tre frågor:

1. Hur lexikaliserade är de lexikala enheterna från respektive språk(område)?
2. Hur fackspråkliga är de lexikala enheterna från respektive språk(område)?
3. Går det att skönja tendenser till etablering av ett juridiskt ordförråd med inslag från respektive språk(område)?

Vi talar alltså om ”juridiska facktermer och andra inslag [...]”, inte ”juridiska facktermer [...]”. Inom juridikens område är *termer* inte alltid ett resultat av systematiskt terminologiarbete (se Pilke 2000: 43–68 om de centrala begreppen ’begrepp’, ’definition’, ’referent’ och ’term’ inom terminologiläran). En viss uppsättning av sammanhörande begrepp bildar därmed inte alltid ett utarbetat begreppssystem (Landqvist 2003: 2). Därför använder vi även benämningen *lexikal enhet*, ofta förkortad *LE*, och definierar det bakomliggande begreppet som ’semantisk enhet som utgörs av ett/flera lexikonord’ (jfr Landqvist 2003: 3–4).

3 Material

Materialet för undersökningen utgörs dels av Rålamb (1674), dels av fyra svenska ordböcker. I det här avsnittet presenterar vi materialet, medan vi motiverar vårt val att kombinera ett fackspråkligt material med utvalda ordböcker i avsnitt 4.

Vi arbetar med sidorna 75–80 ur Rålamb (1674), vilka har den övergripande rubriken ”Om Rättegångs Process”. Vi bedömer att dessa är representativa för *Observationes* utifrån hur Rålamb använder svenska och latin i inlagan. De två inledande avsnitten (”Observatio I”, ”Observatio II”) behandlar domarens ansvar vid stämningar respektive kraven på en korrekt stämning. Avsnitten är valda med tanke på att innehållet i dem är centralt inom civilprocess(rätt)ens område (jfr Lindell 1998). I de båda avsnitten kan man urskilja fyra semantiska kategorier i samband med tvister och stämningar inför domstol, vilka har sin grund inom civilprocessens område (jfr Lindell 1998). Vi har excerperat språkliga benämningar för totalt 31 olika AKTIONER (*vad* gör någon?), AKTÖRER (*vem* gör något?), ARENOR (*var* gör någon något?) och VERKTYG (*hur* eller *med vad* gör någon något?). Inom de fyra kategorierna återfinns 9, 4, 5 respektive 13 juridiska begrepp, och ett exempel inom varje kategori är ’stämma’, ’kärande’, ’hovrätt’ och ’stämning’. Det finns inte något fullständigt ett-till-ett-förhållande mellan begrepp och benämning inom olika fackspråk, utan ett begrepp kan benämnas med en

eller flera lexikala enheter (jfr Gotti 2005: 35). Därför uppgår det totala antalet LE till 55. Vi utnyttjar även index i *Observationes*, vilket innehåller sammanlagt 540 uppslagsord, på latin och/eller svenska. Dessa är mestadels simplex men även fraser förekommer. De 55 LE redovisas i Appendix. De svenska LE återges med normaliserad ortografi och morfologi, medan latinska LE återges som hos Rålamb, inklusive eventuella varianter.

Den äldsta av de fyra utvalda ordböckerna är *Swensk Ordbok. Med Latinsk Uttolkning*. Trots att ordförklaringarna är på latin betraktas Sahlstedt (1773) som en svensk ordbok, eftersom syftet är att beskriva svenskans ordförråd vid denna tid (se Hannesdóttir 1998: 253–255). För 1800-talets del används *Ordbok öfver svenska språket* (Dalin 1850–1855), som är den första svenska definitionsordboken som beskriver svenskans lexikaliska struktur och uppslagsordens betydelse/r på ett konsekvent sätt (se Hannesdóttir 1998: 462–464). Den stora, historiska ordboken över svenskan är *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien* (SAOB 1893–). Ambitionen är att behandla alla ord som använts i skrift på svenska sedan 1500-talet (jfr Landqvist 2003: 16–20, 24–25). Den nyaste av ordböckerna är *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO 2009). Ordboken behandlar ett jämförelsevis stort antal uppslagsord utifrån en väl etablerad lexikografisk teori och metod och med stöd av stora korpusar (SO 2009: VII–IX, XVII). SO är en allmänspråklig ordbok men liksom SAOB innehåller den ett urval facktermer (SO 2009: IX). Därför bör SO ge en bild av om, och i så fall hur, de aktuella lexikala enheterna används i dag (jfr SO 2009: VII).

4 Teori och metod

Genom att jämföra de excerperade LE ur inlagan och index i Rålamb (1674) med ordböckerna antar vi att vi kan finna indicier för hur lexikaliserade olika LE är vid olika tidpunkter (jfr Landqvist 2003: 20–28). Därtill antar vi att LE som förekommer i antingen enbart index eller i både index och inlaga, samt som därtill uppträder i en eller flera av ordböckerna, uppvisar en högre grad av lexikalisering än LE som enbart förekommer i inlagan. Slutligen antar vi att LE som förekommer i både index och inlagan kan tänkas ha en högre grad av fackspråklighet än LE som enbart förekommer i inlagan. Det finns rimligen en anledning till att Rålamb har försett *Observationes* med ett index; vi antar att han vill informera sina läsare om vilka simplex och fraser i inlagan som är centrala inom civil(process)rättens område under andra halvan av 1600-talet.

De fyra ordböckerna, utgivna mellan 1773 och 2009, gör det möjligt att anlägga ett diakront perspektiv på Rålamb (1674) för att försöka kartlägga utvecklingen över tid i fråga om de totalt 55 LE. Uppgifter i ordböckerna bidrar därtill i någon mån med ett synkront perspektiv, nämligen vid tidpunkten för när en viss ordbok alternativt ordboksartikel är tillkommen (jfr Rogström 2013 och 2014).

Som framgår i avsnitt 3 har vi excerperat totalt 55 LE i inlagen och kategoriserat dem som tillhörande en av de semantiska kategorierna AKTIONER, AKTÖRER, ARENOR eller VERKTYG. Därefter har vi noterat ifall den aktuella LE uppträder på enbart latin (språkkategori 1), både latin och svenska (språkkategori 2) eller enbart svenska (språkkategori 3).

När det gäller kategorierna (1) och (2), gör vi en klassificering med underkategorier utifrån användning över tid och/eller kontexten där en viss LE förekommer i Rålamb (1674). För kategori (1) räknar vi med underkategorierna (1a) och (1b). Till (1a) för vi latinska LE hos Rålamb som används också idag och till (1b) sådana latinska LE som har ersatts med svenska LE. I fråga om kategori (2) räknar vi med fyra underkategorier, där (2a) omfattar latinska och svenska LE som används synonymt av Rålamb. I underkategori (2b) återfinns latinska och svenska LE som Rålamb använder som synonymer, men där det i dag är svenska LE som används. Underkategori (2c) omfattar de LE där Rålamb använder latinska LE i latinsk kontext, t.ex. citat, men svenska LE i svensk kontext. Underkategori (2d) gäller de LE där Rålamb använder latinska och svenska LE synonymt men där den aktuella svenska LE dominerar.

Också idag är det svårt att dra en gräns mellan begreppen 'allmänspråk' och 'fackspråk' (Gotti 2005: 19–29, 64–65). Detta är särskilt svårt inom juridikens område, eftersom alla språkliga uttryck har i alla fall en potential att utrustas med fackspråkliga betydelser för att formulera rättsregler i samhället i fråga (jfr Landqvist 2003: 15–33). Utmaningen för vår del är att försöka avgöra vad Clas Rålamb på sin tid betraktade som juridiskt fackspråk, om han nu ens reflekterade över detta (jfr företalet i Rålamb 1674). Som framgår ovan anser vi att det kan finnas en "fackspråklig gradering" av de LE som Rålamb använder, beroende på om de finns enbart i inlagen eller i både inlagen och index. Vidare anser vi att det finns fyra möjliga indicier för att avgöra ifall lexikograferna bakom de aktuella ordböckerna bedömer att en viss LE hör hemma inom juridikens fackområde eller ej. De fyra indicierna är:

- upplysningar om fackområdestillhörighet (etiketter, information om användning);
- definition av (huvud)betydelsen (definitioner, synonymer, antonymer);
- definition av (underordnad) betydelse som eget betydelsemoment;
- exempel och/eller språkprov med juridisk innebörd (jfr Landqvist 2003: 30–31).

En korsklassificering av de fyra semantiska kategorierna och de tre språkkategorierna med tillhörande underkategorier visar hur latin respektive svenska används i fråga om de semantiska kategorierna med tillhörande LE. För att kunna bedöma de lexikala enheternas grad av fackspråklighet utnyttjar vi de fyra ordböckerna. Härigenom går det att

bilda sig en uppfattning om utvecklingen av de lexikala enheternas fackspråkliga karaktär över tid och deras etableringsgrad i svenskt juridiskt fackspråk.

5 Resultat

Resultatredovisningen är indelad i tre avsnitt utifrån de tre frågeställningarna för studien. Vi hänvisar generellt till Appendix för en översikt av de 55 LE i materialet.

5.1 Lexikala enheter, semantiska kategorier och språk(områden)

Flertalet LE inom den semantiska kategorin AKTIONER tillhör språk(områdes)kategori (3), i fortsättningen ofta *SprK*. Här använder Rålamb alltså främst svenska LE för att benämna juridiska begrepp, bl.a. 'böta' och 'svara' [inför rätta]. Några få AKTIONER uttrycks med både latinska och svenska LE (*SprK* 2), t.ex. *citera* och *stämman*, och en enda AKTION med bara en latinsk LE (*SprK* 1): *comparera* 'inställa sig [i domstol]'. Utifrån SAOB och SO har de flesta LE inom kategorin AKTIONER använts i svenskan sedan medeltiden, och därför är det väntat att *SprK* (3) dominerar.

Inom den semantiska kategorin AKTÖRER är enbart *SprK* (2) aktuell, närmare bestämt underkategorierna (2c) och (2d). Rålamb använder alltså latinska LE i latinsk kontext och svenska LE i svensk för bl.a. begreppen 'kärande' och 'svarande': *citans* och *actor* respektive *kärande* samt *citatus* och *reus* respektive *swarande*. Liksom i fråga om AKTIONER finns det en väl etablerad svensk vokabulär vad gäller AKTÖRER. I en latinsk kontext, t.ex. citat från rättslärda, väljer Rålamb dock motsvarande latinska LE.

Också den semantiska kategorin ARENOR är central för rättsprocesser generellt, och av ordböckerna framgår att benämningar för aktuella begrepp har använts länge i svenskan. Flertalet LE hos Rålamb, t.ex. *Häreds Ting* och *Hoffrätt*, tillhör därmed *SprK* (3), vilket är väntat med tanke på det svenska domstolsväsendets långa historia (jfr Thunander 1995: 21–22, 25).

Vad gäller begrepp inom den semantiska kategorin VERKTYG är det främst fråga om LE som förs till *SprK* (1) och (3). Rålamb använder LE med latinskt ursprung, vilka fortfarande används i modifierad form (underkategori 1a), t.ex. *rekvisit* (*requisitum*, *requisita*). Även latinska LE som vid någon tidpunkt ersätts med svenska (1b) förekommer, t.ex. *contumacia*, *comtumacie* > *tredska/tredsko*-. Exempel på *SprK* (3) med svenska LE, vilka används också i dag, är *dom* och *sak*. Några LE inom *SprK* (2) använder Rålamb mer eller mindre synonymt för att benämna begrepp. Ett exempel är *stämning* och *citation*, som gärna uppträder som ordpar, och Bendz (1967: 16) konstaterar att det inte är ovanligt med ordpar på svenska med "ett inhemskt (eller såsom inhemskt uppfattat) och ett utländskt ord [...]".

Inom kategorin VERKTYG återfinns alltså både latinska LE som fortsatt används i juridiska sammanhang på svenska (1a) och latinska LE som blivit ersatta med svenska (1b). De aktuella LE hör hemma i olika sammanhang, nämligen själva rättstillämpningen (svenska LE) respektive beskrivningen och diskussionen av förutsättningarna för rättstillämpningen (latinska LE). Exempelvis meddelar SAOB och SO att LE som *stämning*, *sak* och *dom* (kategorin VERKTYG) har använts sedan de medeltida landskapslagarnas tid. LE som benämner begrepp med ursprung i romersk rätt, och används i juridisk litteratur på latin, etableras däremot på latin också i svenskan. Exempel är *rekvisit* och *patrocinium* ('avtal enligt romersk rätt om skydd'). De begrepp inom kategorin, vilka benämns med latinska LE, avser oftare mer abstrakta begrepp än de begrepp som svenska LE inom kategorin benämner. Språkbrukare med behov av dessa mer abstrakta begrepp har antagligen haft någon typ av formell juridisk utbildning och behärskat latin. Kanske har den latinska språkdräkten rentav underlättat för dessa LE att etablera sig som juridiska facktermer i en övergripande juridisk kontext, där latinet länge dominerade (Mattila 2000: 273–281).

5.2 Lexikala enheter och fackspråklighetsgrad

I avsnitt 4 formuleras våra kriterier för att värdera en eventuell tillhörighet till juridikens fackspråk hos de 55 lexikala enheterna i materialet. När vi applicerar kriterierna, och därtill ställer kravet att minst tre av de fyra ordböckerna ska ge information om att dessa LE hör hemma inom juridikens område utifrån ett eller flera av de angivna kriterierna, så visar det sig vara få LE som uppfyller kraven. Av de 55 lexikala enheterna är det nämligen bara 11 som gör detta, 5 latinska och 6 svenska. Flertalet av dessa 11 LE är AKTÖRER och VERKTYG med 4 respektive 6 belägg.

Om vi däremot inkluderar även de LE som enbart förekommer i inlagan, blir bilden annorlunda. Utifrån deras förekomst i index och i inlagan, och upplysningar i ordböckerna, är det 26 av 55 LE som kan sägas ha en tillhörighet till juridikens fackområde, 7 latinska och 19 svenska. Bland de svenska LE som uppträder i inlagan, men inte i index, finns benämningarna för de centrala AKTIONERNA 'böta', 'stämma' och 'svara' [inför rätta]. En granskning av index visar att Rålamb ogärna uppför verb i detta. Exempelvis ingår de synonyma substantiven *citation* och *stämning* i både index och inlagan, medan verben *citera* och *stämma* enbart finns i inlagan. På den här punkten kan index i *Observationes* jämföras med många terminologiska ordlistor; det är främst substantiv/nominalfraser som tilldelas termstatus, medan det är mer ovanligt att termer tillhör andra ordklasser (Pilke 2000: 65, 286–287). Lexikograferna bakom de utnyttjade ordböckerna verkar däremot anse att verb kan tillhöra det juridiska fackspråket, i alla fall verb som likt *böta*, *stämma* och *svara* har använts i svenskan i århundraden.

5.3 Lexikala enheter och etableringsgrad

För att försöka bedöma hur etablerade i juridikens språk som de totalt 55 LE kan sägas vara utnyttjar vi alltså ordböcker och jämför förekomsten av LE i Rålamb (1674) (index, inlagan) med de uppgifter som ges till varje LE i de aktuella ordböckerna. Uti från dessa skiljer vi mellan fyra kategorier av LE och etableringsgrad:

- (a) LE med tillhörighet till juridikens fackområde från åtminstone 1674;
- (b) LE som får en tillhörighet till juridikens fackområde från X, där "X" anger en viss, mer eller mindre noga specificerad, tidpunkt;
- (c) LE som förlorar en tillhörighet till juridikens fackområde från X;
- (d) LE som genomgår en betydelseutveckling inom juridikens fackområde från X.

De lexikala enheter som kategoriseras som (a) kan sägas ha "stabil termstatus", medan lexikala enheter som kategoriseras som tillhörande (b), (c) eller (d) genomgår en process: "terminologisering", "avterminologisering" respektive "omterminologisering" (jfr Gotti 2005: 53 om "semantic transformations" hos termer). Som framgår i avsnitt 4 har juridik som fackområde sina särdrag när det gäller terminologiskt arbete och resultaten av detta (jfr Landqvist 2003: 21 med fotnot 1). Genom citattecken omkring benämningarna markerar vi att statusen (a) respektive de tre processerna (b)–(d) inte nödvändigtvis är jämförbara med t.ex. det systematiska arbetet med och utvecklingen av terminologier inom teknikens övergripande område (jfr Pilke 2000: 275–277).

De båda kategorier i materialet som noteras för flest antal belägg är (a) "stabil termstatus" och (c) "avterminologisering" med 22 respektive 24 förekomster, både latinska och svenska LE. Kategori (b) "terminologisering" svarar för 8 förekomster, samtliga svenska LE, medan kategori (d) "omterminologisering" har en enda förekomst, en latinsk LE.

Som exempel på (a) "stabil termstatus" kan nämnas ARENAN 'forum' med tillhörande latinsk LE och AKTÖRERNA 'kärande' och 'svarande' med svenska LE. Exempel på (c) "avterminologisering" av latinska LE ger AKTÖREN 'kärande', som bl.a. benämns som *citans* i inlagan. Den svenska LE *kärande* används av Rålamb och upptas i samtliga fyra ordböcker. Även svenska LE kan genomgå (c) "avterminologisering". I *Observationes* förekommer flera benämningar på AKTÖREN 'svarande': *then beklagade*, *then stämbde* och *then åklagade*. Ingen av dessa upptas dock i någon av ordböckerna, och detsamma gäller självklart Rålamb's *then som blifwer stämbd*. Exempelen på "avterminologisering" (c) över tid kan tolkas som en strävan efter entydighet inom juridikens område (jfr Gotti 2005: 35, 41).

Kategori (b) ”terminologisering” noteras för enbart svenska LE, bl.a. AKTÖREN ’svarande’, som i dag även kan benämnas *den åtalade*, med första belägg 1734 (SO). Det enda belägget för (d) ”omterminologisering” gäller AKTÖREN ’kärande’, som Rålamb benämner som bl.a. *actor/is*. Enligt SAOB betecknar *aktor* dock en annan AKTÖR inom straff(process)rätten, nämligen ’allmän åklagare’ (första belägg 1665, sista 1883). Därtill sägs *aktor* i denna betydelse ha en begränsad användning. Utifrån Rålamb (1674) och SAOB (1898) kan LE *actor/aktor* först ha genomgått en ”omterminologisering” och därefter en ”avterminologisering” inom juridikens område.

6 Summering och avslutande diskussion

Liksom många andra svenska jurister under 1600- och 1700-talen använder Clas Rålamb både latin och svenska i sin svenskspråkiga handbok (jfr Mattila 2000: 278). Det finns dock en klar tendens till att han använder svenska LE i svensk kontext, främst i fråga om de semantiska kategorierna AKTIONER, AKTÖRER och ARENOR, vilka har en lång inhemsk språklig tradition. Inom kategorin VERKTYG är inslaget av latin större, och det är också inom denna kategori som de flesta latinska LE kvarstår efter Rålambs tid. Möjligen betecknar dessa LE företeelser som i högre grad behandlas av fackmän i svenska domstolar. Därför har de fått status som fackspråkliga uttryck på latin, rättsvetenskapens och den akademiska undervisningens traditionella språk (jfr Mattila 2000: 276–280).

Vidare finns det skillnader mellan Rålamb's kriterier för att låta en LE ingå i index och olika lexikografers uppfattning om vilka LE som har en hemortsrätt inom juridikens fackspråk. Olika lexikografer markerar dessutom en sådan hemortsrätt på flera olika sätt, och man kan diskutera principerna bakom valet av markeringar (jfr Landqvist 2003: 24–31).

Utifrån vårt begränsade urval ur Rålamb (1674) och de fyra ordböckerna verkar det finnas en stabilitet inom en svensk civil(process)rättslig vokabulär med såväl latinska som svenska LE. Denna visas genom beläggen för ”stabil termstatus”. Därtill sker förändringar genom ”terminologisering”, ”avterminologisering” och ”omterminologisering”. Juridikens innehåll förändras över tid, och då förändras också de aktuella språkliga uttrycken (jfr Landqvist 2003: 16–20). Det verkar även finnas en strävan att undvika synonymi inom civil(process)rättens område. En sådan strävan är i linje med uppfattningen att synonymi och variation helst bör undvikas i fackspråklig kommunikation generellt (Pilke 2000: 281; Gotti 2005: 33–37).

Genom att välja svenska som huvudspråk i *Observationes* verkar Rålamb vilja bidra till att föra fram svenskan inom juridikens område. Härigenom kan han sägas vara en föregångare till juridikprofessorn David Ehrenstråle Nehrman (1695–1769). Denne var

den förste som i större utsträckning använde svenska i sin akademiska undervisning och sina skrifter (se vidare Björne 1995: 69–80).

Slutligen vill vi peka på några möjligheter till fortsatt forskning. Våra resultat här kan ställas mot studier av andra avsnitt i Rålamb (1674). Våra resultat kan även jämföras med de resultat som studier av Kloots *Then Swenska Lagfarenheetz Spegel* [...] kan ge, även om Kloot använder svenska i rubriker och löptext medan marginalerna i inlagen används för att förklara svenska lexikala inslag med hjälp av latin. Frågan är hur de båda handboks författarna hanterar lexikala enheter på svenska och latin. Genom en jämförelse kan också vår analysmetod, där ordböcker används för att analysera lexikala förhållanden i äldre facktexter, prövas ytterligare. Slutligen kan studier som visar hur äldre ordböcker beskriver lexikala enheter som tillhör olika fackområden vara av intresse för lexikografiskt arbete idag.

Litteratur

- Bendz, Gerhard (1967) [1965]. *Ordpar*. 2 uppl. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag.
- Björne, Lars (1995). *Patrioter och institutionalister. Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del I. Tiden före 1815*. Stockholm & Lund: Institutet för rättshistorisk forskning.
- Dalin = Dalin, Anders Fredrik (1850–1855). *Ordbok öfver svenska språket*. Stockholm.
- Gotti, Maurizio (2005). *Investigating Specialized Discourse*. Bern m.fl.: Peter Lang.
- Hannesdóttir, Anna Helga (1998). *Lexikografisk spegel. Den enspråkiga svenska lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk ordforskning.
- Kloot, Claudius (1676). *Then Swenska Lagfarenheetz Spegel* [...]. Stockholm.
- Landqvist, Hans (2003). Abolition, militärmål, rusdryck och kåkfarare. *Studier i ett svenskt juridiskt ordförråd 1800–2000*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lindell, Bengt (1998). *Civilprocessen*. Uppsala: Iustus.
- Mattila, Heikki E. S. (2000). Latinet i den finländska juridiska litteraturen. *Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 136, 269–322.
- Pilke, Nina (2000). *Dynamiska fackbegrepp. Att strukturera vetande om handlingar och händelser inom teknik, medicin och juridik*. Vaasa: Universitas Wasaensis.
- Rogström, Lena (2010). I akt och mening. En jämförelse av ordförrådet i 1734 års lag med samtida ordböcker. I: *Studier i svenska språkets historia* 11, 189–199. Red. Maj Reinhammar m.fl. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.
- Rogström, Lena (2013). Lagspråk, lexikon och lexisering: en studie av språklig samverkan under 1700-talet. *LexicoNordica* 20, 167–184.
- Rogström, Lena (2014). Från *dilation* till *uppskov*. Var ordböcker viktiga i etableringen av ett juridiskt ordförråd? I: *Nordiske studier i leksikografi* 12. *Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden. Oslo 13–16 august 2013*, 385–401. Red. Ruth Vatvedt Fjeld & Marit Hovdenak. Oslo: Nordisk forening for leksikografi.
- Rålamb, Clas (1674). *OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ, Thet är Åthskillige påminnelser vthi rättegångs saker* [...]. Stockholm.
- Sahlstedt = Sahlstedt, Abraham (1773). *Swensk Ordbok. Med Latinsk Uttolkning*. Stockholm.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien* (1893–). Lund: Gleerups (distr.).
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009). Utarbetad av Redaktionen för Svenska Akademiens samtidsordböcker Lexikaliska institutet Institutionen för svenska språket Göteborgs universitet. Stockholm: Svenska Akademien & Norstedts (distr.).

Thunander, Rudolf (1995). Den svenska hovrätten i 1600-talets rättsliga system. *Scandia. Tidskrift för historisk forskning* 61, 21–28.

Westerberg, Sten (2012). *Clas Rålamb – maktspelare i storhetstidens Sverige*. Stockholm: Atlantis.

Appendix

AKTIONER, AKTÖRER, ARENOR och VERKTYG samt LE

AKTIONER och LE	AKTÖRER och LE	ARENOR och LE	VERKTYG och LE
'böta': <i>böta</i>	'domare': <i>domare;</i> <i>judex (nomina judicis,</i> <i>judice competente)</i>	'forum': <i>forum;</i> <i>rättareting; rätter</i>	'dom': <i>dom</i>
'döma': <i>döma</i>	'kärande': <i>actor</i> <i>(actoris); citans; han</i> <i>som låter stämma; han</i> <i>som stämmer; klagare;</i> <i>kärande; personen som</i> <i>stämmer</i>	'hovrätt': <i>hovrätt</i>	'exekution': <i>execution</i>
'efterskänka': <i>eftergiva</i>	'parter': <i>part; privat</i>	'häradsting': <i>häradsting</i>	'förlikning': <i>förlikning</i>
'fria': <i>värja</i>	'svarande': <i>citatus</i> <i>(citatum); den</i> <i>beklagade; den som blir</i> <i>stämd; den stämde; den</i> <i>åklagade; reus;</i> <i>svarande</i>	'lagmansting': <i>lagmansting</i>	'patrocinium': <i>patrocinium</i>
'fälla': <i>fälla</i>		'underrätt': <i>nedrig rätt</i>	'process': <i>actus</i> <i>judiciarius; litium;</i> <i>process; processus;</i> <i>rättegång</i>
'inställa sig': <i>comparera</i>			'rekvisit': <i>requisitum</i> <i>(requisita)</i>
'ogilla': <i>ogilla; vitiat</i>			'resolution': <i>resolution</i>
'stämma': <i>citera;</i> <i>stämna</i>			'sak': <i>sak</i>
'svara': <i>svara</i>			'stämning': <i>citation;</i> <i>stämning</i>
			'tredska': <i>contumacia</i> <i>(comtumacie); olydnad</i>
			'undantag': <i>exception</i> <i>(exceptionem)</i>
			'uppskov': <i>dilation</i>
			'ursäkt': <i>entskyllan</i>